

VARIA

– KÖNYVISMERTETÉSEK –

BÁNDI Gyula: *Környezetjog*
Budapest, Szent István Társulat, 2022

Egy fenntartható, élhető és a szolidaritást hangsúlyozó világ kialakításában a felsőoktatásnak, mint a jövő értelmiségét, vezetőit és tanárait képző szellemi műhelynek kiemelkedő szerepe van. Olyan szemléletű tárgyak oktatására és folyamatos gondozására van szükség, amelyek kutatási területtől függetlenül figyelembe veszik a környezet globális és egyben etikai kihívásait is. Különösen fontos a környezetjog és a környezeti tárgyak ismerete, elsősorban a jogi jellegű képzéseken belül, hiszen a jogi normarendszer orientálja és szabja meg többek között a természetes és az épített környezetünkkel való gazdálkodás és együttélés kereteit, az emberi- és a környezeti egészség biztosításának módját.

Az ENSZ Fenntartható Fejlődési Célok megvalósulása körében – a tiszta víz, a szegénység felszámolása, fenntartható energia- és földgazdálkodás, az éghajlatváltozás kezelése és további célok mellett –, a minőségi oktatás kiemelt cél.¹ Eszerint a mindenki számára hozzáférhető minőségi oktatás és az egész életen át tartó tanulás lehetősége lényeges szerepet játszik az egyének teljes és produktív életének biztosítása szempontjából, illetve a fenntartható fejlődés megvalósításában. A célok értelmében 2030-ra gondoskodni kell arról, hogy minden tanuló elsajátítsa a fenntartható fejlődés előmozdításához szükséges ismereteket és készségeket, az emberi jogok, a béke és az erőszakmentesség kultúrájának előmozdítása vonatkozásában.

Napjaink oktatáspolitikai törekvéseinek egyik központi fogalma eközben a gyakorlatias tudás, melynek alapvető jellemzője a valósághoz kötöttség, az alkalmazhatóság, a tapasztalattal alátámasztott tudás és ismeretanyag. A természettudományos tárgyak ismerete önmagában még nem elégséges, hiszen ezen empirikus tudományoknak legfeljebb leíró szerepük lehet a hármaskörnyezeti válság (klímaváltozás, szennyezés, biodiverzitás rohamos csökkenése) természeti és társadalmi jelenségei szempontjából. Azon kérdés megválaszolására, hogy mit és hogyan kell tennünk – milyen gazdasági, társadalmi, jogi és politikai struktúrát kell létrehoznunk a természeti környezet megóvására – önmagukban még nem alkalmasak, megkívánják a környezetjog ismeretét is.

¹ <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>

Hazánkban jelenleg nyolc egyetemen folyik jogászképzés és ma már ezek mindegyike oktat valamilyen környezeti témájú tárgyat, illetve környezetjogot. Ugyanakkor környezetjogi oktatás megjelenik a nem jogi felsőfokú oktatásban is olyan tudományterületeken, amelyeknek a környezetjoggal határterületei, közös metszetei vannak. Az európai uniós vonatkozásokat is ismertető hazai környezetjogi kötet legutóbbi, aktualizált és bővített kiadásának létjogosultságát nemcsak a jogtudományi és más tudományterületek környezetjogi oktatása indokolja, hanem a társadalom értékrendjének aktuális változásai által előidézett igények is. Ez egyrészt a társadalom tagjai és a környezetterhelő vállalkozások környezeti érzékenységeinek fokozódását jelenti, másrészt a munkaerőpiac növekvő elvárásait a jól képzett, naprakész környezeti és környezetjogi ismeretekkel rendelkező jogászok iránt.

A fenti némiképp hosszabb bevezető gondolatok okát a recenzeált kötet súlya adja.

A Bándi Gyula tanszékvezető professzor által szerkesztett *Környezetjog* kötet ugyanis egy több féléves tárgy *egyetemi tankönyveként is* funkcionáló mű, ennél ugyanakkor *jóval többet* kap az olvasó. A kötet a jogászképzés, illetve a gyakorlat sürgető igényeihez igazított és a környezetjog alkalmazásában is megkerülhetetlen.

A szerkesztő és szerző professzor emberöltőnyi, hazánkban és külföldön is elismert tudományos munkája és az ehhez kapcsolódó gyakorlati tapasztalata garancia a *kötet kódex jellegének* egységére.

A további kilenc szerző egy-egy munkája a környezetjognak egy-egy részterületét mutatja be. Így a kötet a környezetjog *általános és különös szabályozási területeit* is áttekinti, miközben a teljes szöveget áthatja a szerkesztő professzor által megteremtett rendszerszemlélet a tényleges elvektől, illetve az elvi kérdésektől (jogi elvek, környezethez való jog vagy szabályozási módszertan) kiindulva a technikai fejlődés és a globális válságok által egyre inkább bonyolulttá váló jogterületek bemutatásáig. A kötet áttekintést ad a környezetjogi szabályozási területek *alapvető intézményeiről*, meghatározó jogi, gazdasági és egyéb (így önszabályozó elemek, nemzetközi soft law elemek stb.) szabályozó eszközeiről anélkül, hogy a számos változót tartalmazó részkérdésekben túlságosan elmerülne. Tárgyilagos megfogalmazásaiban ez az *időtálló rugalmasság* mutatkozik meg, a legmodernebb technikák, technológiák elemzése (mint például a klímatudomány, energiaszabályozás, vegyi anyagok és ipari baleseti kockázat, a biotechnológia) kapcsán is.

A környezetjog az a szabályozási kérdéskör, amelyet az *európai uniós hatások* talán legközvetlenebbül érnek, így az uniós és hazai jog együtt, egy rendszerben kerül bemutatásra. Ezen összefonódás miatt tartalmaz a kötet számos hivatkozást az Európai Unió Bírósága (EUB) gyakorlatára is, amely a jogalkalmazás érzékeny területeire világít rá. Ugyancsak szoros a kapcsolat a *nemzetközi joggal*, amely egyre nagyobb teret biztosít a környezetvédelmi tárgyú együttműködésnek.

A kötet számos pontján megjelennek a tárgyalt szabályozási terület etikai szempontjai, illetve a nemzetközi környezetjog fejlődésével párhuzamosan az *egyes pápai enciklikákban megjelenő természetvédelmi vonatkozások*. Az etikai kérdésfelvetések a szabályozás mélyebb megismerésére és további kérdések megfogalmazására, tovább gondolkodásra inspirálják és invitálják az olvasót.

A húsz fejezetre tagolt mű bevezetőjében tisztáz minden olyan alapvető fogalmat, amely a környezetjog rendszerének megismeréséhez elengedhetetlen. A fogalmak

értelmezéséhez a *környezetjog történetének* rövid bemutatását és a *teremtésvédelmi vonatkozások* néhány kiemelt szelétét kínálja. A kötet számos pontján találkozhat az olvasó azokkal az elvi-etikai alap tételekkel, amelyek az Apostoli Szentszék megfogalmazásában ugyanúgy jelen vannak, mint az ENSZ által kiadott sokoldalú, környezeti és fenntartható fejlődési vonatkozású nyilatkozatokban. Így például a természeti erőforrások észszerű használata, a környezeti hatások együttes értelmezése, a fejlődő országok érdekeinek figyelembevétele, csakúgy mint az összehangolt cselekvés.

A későbbiek megértését hivatott segíteni a kötet második fejezete is, amely a *környezetjog elveinek* kialakulását, alkalmazásának útját, valamint az egyes *elvek tartalmát* mutatja be. Az elvek szerepe és lehetséges csoportosításuk mellett az olvasó megismerheti az EUB vonatkozó gyakorlatát is. Az első két fejezetben leírtak áthatják és értelmezni segítik a könyv további fejezeteiben leírtakat, szerepük ezáltal hasonló egy jogszabály preambulumaéhoz.

A harmadik fejezet a *környezethez való jog* alapjogok között elfoglalt helyét mutatja be, illetve második részében ismerteti azokat a magyar vonatkozásokat, amelyek az Alkotmánybíróság tevékenysége nyomán bontakoztak ki. Ennek során különös hangsúlyt fektet az Alaptörvény hatálybalépését követő időszakra, ahogy az Alkotmánybíróság az alaptörvényi rendelkezések értelmezésével fokozatosan töltötte meg tartalommal az egyes, környezetre vonatkozó rendelkezéseket.

A *környezetjog szabályozási módszertanának* ismertetésével a negyedik fejezet ismerteti azoknak a lehetséges eszközöknek és szabályozási módszereknek a tárházát, amelyekkel az ember és környezet kapcsolata jellemezhető, alakítható, változtatható, és egyben irányítható.

Az ötödik fejezetben külön is bemutatott *európai uniós környezetjog* azt a folyamatot tárja fel a jogintézmények történeti kialakulásának útján, ahogy a környezeti szemlélet egyre hangsúlyosabbá vált az európai stratégiai döntéshozatalban. Az európai uniós környezetjogban alkalmazott általános jogelveket követően az EU másodlagos jogában és a hazai környezetjogban fellelhető intézmények vázlatát adja. Ezek között adnak elsődleges eligazítást, az EU szabályozási eszközeinek közös elemeiként az *értelmezést segítő eszközök*, amelyek különösen az uniós környezetjogban az egyetemes értelmezés okán töltönek be hangsúlyos szerepet, nem megfelelően a hazai alkalmazás terén is nélkülözhetetlen mivoltukról.

Mint minden, a környezetben vagy az ahhoz kapcsolódó emberi magatartásban változást elindítani szándékozó cselekvés, a környezeti szabályozási tevékenység legelső állomása a *tervezés*. A kilencedik fejezet éppen ezért a tervezési szabályok általános kereteit mutatja be. Ezután a cselekvés következő foka: a *szabályozási módszerek* részletesebb ismertetése következik, rámutatva a lehetőségek széles tárházára. Ennek során megismerheti az olvasó a megelőzést szolgáló közigazgatási jogintézményeket, illetve a közigazgatás közvetlen beavatkozását jelentő intézményeket, mint amilyen a környezeti hatásvizsgálat. A *gazdasági szabályozás* eszközeinek körében is hangsúlyt kap az EUB gyakorlata is. Az egyre inkább teret hódító és hosszú távon előremutató eredményekkel kecsegtető *önszabályozás* különös jelentőségét a társadalmi és az egyéni *felelősségvállalás* adja. Majd minden eddiginek egyik alapvető eszközét, az *ellenőrzés* intézményét mutatja be.

A *környezetjogi felelősség* kérdései is külön fejezetet kaptak: az EU jog vonatkozásában érvényesülő felelősségi rendszer adja azt a keretet, amelyben a hazai felelősségi rendszer is működik, illetve megismerhető.

Az *állami intézményvédelmi kötelezettségek* a tizenhatodik fejezetben bemutatják a tagállamokkal szemben támasztott európai uniós elvárásokat, valamint azokat az intézményeket, amelyek a magyar állami szervezetrendszerben a környezetvédelmi állami feladatokat ellátják. Így a parlament szerepe után a jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó biztoshelyettes, a kormány, az Országos Környezetvédelmi Tanács, az ügyészségek és bíróságok, minisztériumok, valamint az önkormányzatok környezetjogi feladatait és tevékenységét mutatja be a szerző.

A következő fejezetek a *környezetjog és más jogágak – jobbra magyar vonatkozású – közös metszeteit* mutatják be. Elsőként a *polgári jog* környezetvédelmi eszközeit, mint az állami beavatkozás lehetséges formáit, a jogalanyokra vonatkozó szabályozást, a dologi és kötelmi jogi környezetvédelmi elemeket.

A *környezet büntetőjog* általi védelme ismertetése körében elsőként az Európai Unió követelményeit ismerheti meg az olvasó. Konkrét tényállások ismertetését követően a jogi személy büntethetőségének egyes kérdéseit, valamint a büntetés kiszabása során felmerülő halmazati kérdéseket tár az olvasó elé.

A *nemzetközi környezetjog* fejezetének jelentőségét adja, hogy a környezet- és természetvédelmi szabályozás egyfajta bölcsőjének a nemzetközi jogot tekintjük. A többoldalú nemzetközi megállapodások, egyezmények és nyilatkozatok mellett a *soft law* elemek, a szokásjogi elemek és nemzetközi szervezetek tevékenysége az a forráscsoport, amelyből kifejlődött ez a jogterület. Az egyes környezeti elemek védelméhez köthető szabályozási területek mellett a különösen aktuális biodiverzitási kérdések, a hulladékgazdálkodás szabályozási elemei és környezeti peres eljárások is helyet kaptak.

A kötet végül külön fejezetet szentel a környezetjog egyes szabályozási területeinek, melyek, mintegy *különös szabályozások* érvényesülnek. A területhasználat, az épített környezet alakítása és védelme, a településfejlesztés, a föld védelme, a természetvédelem és a vízgazdálkodás, a levegőtisztaság védelme és a klímavédelmi jog mellett külön alfejezet mutatja be a hulladékgazdálkodás, a vegyi anyagok és ipari balesetek, a biotechnológia és génmódosítás, a zajártalom és rezgésvédelem, valamint az energiajog szabályozását. Egy-egy fejezet külön figyelmet fordít az európai uniós keretszabályozásra és bírósági gyakorlatra, csakúgy, mint a hazai jogi sajátosságokra. Ezt a fejezetet is jellemzi a kötet egészen végig vonuló rendszerszemlélet.

A más jogágakkal és az uniós joggal való számos közös metszet okán nemcsak környezet- és a természetvédelem területén dolgozó szakemberek számára jelent komoly elméleti alapot a kötet, hiszen a rendszer egészének ismerete bármilyen gyakorlati kérdés megoldásánál kihagyhatatlan. A könyv könnyen áttekinthető szerkezete és tagolása, a fejezetek egymásra épülése és utalásai, a számos értékes európai uniós bírósági jogeset bemutatása mind a magas szintű munkavégzést segítik elő. Szükség lehet erre például, ha valaki bármely környezetterheléssel járó tevékenység engedélyezése kapcsán vagy egyes felelősségi kérdések tisztázásához, netán szerződéses jogviszony, esetleg valamely környezet- vagy természetvédelemhez kapcsolódó büntetőjogi vagy alkotmányjogi kérdésben kíván eligazodni. Az általános elméleti alapok mellett

a különös szabályozási területek speciális sajátosságai és legfontosabb szabályozási csomópontjainak bemutatása szintén hozzájárul a professzionális jogalkalmazáshoz.

Az egész munkán egyenletesen érzékelhető az elmélet és a gyakorlat szükségképpeni egyensúlya, így mindennek révén a környezetjogi kötet az oktatás és jogalkalmazás számára egyaránt megfelelő alapokat ad, emellett elősegíti a környezetért érzett és vállalt egyéni és közösségi felelősség elmélyülését.

TAHYNÉ KOVÁCS Ágnes
docens (PPKE JÁK)